

KAPITEL 2 / CHAPTER 2²
**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF COOPERATION OF PARTICIPANTS
OF THE CONTROLLED FROM DISTANCE EDUCATIONAL PROCESS**

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-19-03-007

Вступ

Дана робота є продовженням розпочатого у 2016 році на базі одного з болгарських вишів економічного профілю практичного аналізу проблем дистанційного навчання (Мукова Л.О., 2016 р.).

Одними з основних висновків автора в попередньому дослідженні з'явилися:

1) сучасний розвиток у країні середньої та вищої освіти призводить до **взаємного дисбалансу**, що відбивається на ступені понятійного мислення у вузі та, відповідно, **знижує рівень теоретичності навчальних дисциплін та зводить вищу освіту до рівня середньої спеціальної освіти;**

2) дисбаланс веде до **зниження соціально-економічної ефективності вищої освіти:** бізнес не отримує якісних фахівців та прибутків, що призводить до фінансових втрат для суспільства в цілому;

3) впровадження дистанційної форми навчання, економічно більш вигідною через обмеженість фінансових ресурсів вузів, є здебільшого формою безрозбірного збільшення кількості студентів.

Головною суб'єктивною проблемою дистанційного навчання є слабкий контроль в оцінці знань. Метою написання статті Л. О. Мукової «З практики дистанційного навчання бакалаврів у вузі (соціально-психологічні аспекти)» на основі практичного аналізу діяльності Міжнародної вищої бізнес-школи, Болгарія, Ботевград, у 2016 році **було попередження вишам при виборі освітньої моделі про те, що перехід на дистанційне навчання може призводити до зниження ефективності навчального процесу.**

З актуальності цієї проблеми, сформульована тема даної роботи: «Психологічні особливості взаємодії учасників дистанційного освітнього процесу».

Об'єктом цього дослідження є конкретна, найпоширеніша модель дистанційного навчання у вузі.

²*Authors: Teplinskyi H.V.*

Предметом є аналіз поведінки учасників процесу дистанційного навчання, та конкретніше, трьох основних груп суб'єктів: керівництва вишу, студентів та викладачів.

Методи дослідження – аналіз практики.

Завдання дослідження: відображення реального стану дистанційної форми навчання студентів, визначення цілей та напрямів поведінки та психологічні особливості учасників навчального процесу.

Показано сучасні тенденції у сфері дистанційного навчання: дисбаланс інтересів суб'єктів дистанційного навчання, зміна їхньої мотивації та форма взаємодії один з одним, зниження якості освіти, а також ефективності діяльності вузів. Позначенням негативних змін у поведінці суб'єктів процесу автор не заперечує можливості використання цієї форми навчання у вищих навчальних закладах, але в іншому форматі.

Практичні результати: підготовлено матеріал для публікації у науковому виданні «Психологічні особливості взаємодії учасників дистанційного освітнього процесу».

2.1. Ретроспективний аналіз визначення «дистанційне навчання»

Вхід інформаційних і комунікаційних технологій у наше життя логічно визначений економікою, що стрімко розвивається. Відкрилася нова можливість організації праці. Людина вже не просто робить дії, вона оперує інформацією. Такий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій заявив світові про те, що потрібні фахівці іншого рівня. Діяльність працівників, здатних керувати комп'ютерними системами та працювати у віддаленому режимі, сприяє зміні ставлення людей до самої інформації. Тепер вона виступає не в ролі товару, а виступає як інструмент вибору індивідуальних рішень, незалежно від масових правил, стандартів та упереджень.

Розвиток засобів масової комунікації, світових інформаційних мереж, комп'ютерних засобів навчання спричинив виникнення нового інформаційного суспільства. У сучасних умовах освіта розглядається як найважливіший фактор соціального та економічного прогресу через те, що основною цінністю сьогоденного суспільства є сама людина, яка має здатність до пошуку та освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Економічний

розвиток та інтенсивне нарощування технічного потенціалу не можуть забезпечити подальший розвиток держави без певного рівня культури та освіти, які «працюють» на майбутнє, зумовлюючи особисті якості кожної людини, її знання, вміння, навички, світоглядні та поведінкові пріоритети, отже, зрештою, - економічний, моральний, духовний потенціал суспільства, цивілізації в цілому. Інформатизація освіти створює матеріальну та методологічну основу для нових форм здобуття освіти. Однією з таких форм є дистанційне навчання.

Термін «дистанційне навчання» (ДН) міцно увійшов до світового педагогічного лексикону. Його активно використовують, коли позначають форму здобуття освіти поза стінами навчального закладу.

На початку 90-х років дистанційна форма навчання почала робити перші боязкі кроки. Саме тоді можливості ДН обмежувалися використанням віддалених інформаційних ресурсів чи електронним навчанням. Прийнята концепція про створення та розвиток системи ДН у державі звернула увагу освітнього та наукового співтовариства на дистанційне навчання як на форму навчання, альтернативну традиційну. Індустрія освітніх послуг під загальною назвою «дистанційне навчання» справляє колосальне враження масштабістю охоплення території, кількістю учнів, а також залучених до цього процесу викладачів, технічною складністю організації та супроводу процесу навчання в умовах ДН, масштабом вкладених інвестицій та, відповідно, отриманих результатів.

В даний час спостерігається стрімке зростання кількості навчальних закладів, які у тій чи іншій формі використовують дистанційні технології. Якщо на початку свого становлення ДН застосовувалося виключно при отриманні додаткової освіти, то сьогодні ці технології знаходять своє застосування у повсякденному житті та залучають дедалі більшу кількість учнів. Йдеться не лише про дорослих, які навмисно обирають цю форму навчання, а й про молодь. Активне впровадження інформаційних технологій у процес навчання викликало безліч питань, які потрібно вирішувати. Багато наукових колективів, фахівці в галузі дистанційного навчання пропонують свій погляд на проблеми, що виникають, висловлюються щодо самої дефініції ДН, систематизують вже наявний досвід застосування подібних технологій.

Г. Кірслі та М. Мур пропонують наступне визначення. «Дистанційна освіта - це організоване відповідно до навчального плану навчання, яке зазвичай здійснюється в місці, відмінному від місця розташування викладача і, як наслідок

цього, вимагає особливої методики складання навчального плану, спеціальних прийомів викладання, спеціальних способів комунікації та технологій, так само як і спеціального організаційного та адміністративного устрою».

Визначення, що відбиває всю сутність ДН нашої країни, полягає у наступних рядках: «Під дистанційним освітою розуміється комплекс освітніх послуг, наданих широким верствам населення країни з допомогою спеціалізованої інформаційно-освітнього середовища на будь-якій відстані від освітнього закладу. Інформаційно-освітнє середовище дистанційної освіти є системно організованою сукупністю засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтовану на задоволення освітніх потреб користувачів».

Постає питання – чи є поняття «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання» взаємозамінними, чи їх варто диференціювати. Вивчивши найпоширеніше тлумачення даних понять, зупинимося на наступному трактуванні навчання та освіти. Навчання - це спеціально організований процес отримання знань, умінь і навичок, а освіта виступає як результат навчання, виховання та розвитку особистості.

Дистанційна форма навчання не є новою, новими є технології комунікацій, які використовуються при її реалізації (Петькова Ю.). Дистанційне навчання (ДН) визначається як метод навчання, при якому учень фізично відокремлений від навчального закладу. Даний метод застосовується самостійно й у комбінації з іншими формами, включно з традиційним навчанням (face-to-face instruction).

Ознаки, що характеризують ДН:

- поділ за часом та місцем викладача та студента протягом практично всього процесу навчання;
- участь освітньої організації у плануванні та підготовці навчальних матеріалів, контроль за процесом;
- використання технічних засобів;
- забезпечення двостороннього зв'язку між учасниками.

Проблеми взаємодії між трьома групами учасників ДН (керуючим блоком вузу, студентами та викладачами) визначаються сутністю цієї форми навчання: взаємодія відбувається у віртуальному середовищі. Отже, важливо визначитися, що представляє це середовище, передусім, з погляду психології, оскільки процес навчання є первинно психологічним актом. У зв'язку з цим нашу увагу

привернула стаття болгарського психолога професора Бориса Мінчева.

Автор представляє два нових загальних психологічних поняття — біовіртуальність та психовіртуальність, а також розглядає генезис та наслідки їх еволюції. Б. Мінчев стверджує, що за культурними формами віртуальності стоять два типи природної віртуальності. Біовіртуальність є продуктом ранньої еволюції життя і включає чотири властивості — задоволеність, примітивну ідентичність, антиципацію і ендогенну мінливість на генетичному рівні.

При подальшій еволюції вони диференціюються та ієрархізуються, стаючи універсальною структурою психіки, яка є початковою формою психовіртуальності. Сама психовіртуальність пояснюється як зумовлена або тілесним субстратом, або альтернативно прихованою математичною структурою фізичної реальності. Автор воліє друге пояснення. Людська творчість та ментальна функція уяви є кульмінацією біовіртуальності. Розглядаючи співвідношення еволюції, творчості та психовіртуальності, автор зазначає, що, коли людина проявляється як творець, вона створює творіння з енергією та мотивацією, отриманими від природи, що виникають на рівні його індивідуального геному. Він може вважати, що творить за власним бажанням, але насправді не заважає природі висловлювати себе крізь нього. У свою чергу, комп'ютерна віртуальність є технічною формою віртуальності, яка латентно ґрунтується на біо- та психовіртуальності, властивих людям. Інтернет перетворив технотизовану віртуальність на глобальні медіа.

Згадані типи віртуальності є вторинними та третинними з точки зору їх біологічних аналогів. Радянський психолог А. М. Леонт'єв ще у 1972 р. стверджував, що мозок віртуально містить у собі не ті чи інші специфічні людські здібності, а лише здатність до формування цих здібностей. У сучасних умовах віртуальна психологічна реальність визначається як реальність, породжена психікою людини, тобто людина сприймає та переживає її не як породження власного розуму, а як об'єктивну реальність (Брудний О., Демільханова О.). Умовно приймемо вищезгадані тези за основу нашого трактування психології поведінки учасників процесу ДН, що є предметом нашого аналізу.

2.2. Психологічні аспекти поведінки студентів у дистанційному навчанні

Студенти є ядром системи освіти. Перш ніж розпочати аналіз поведінки студентів ДН, звернемося до дослідження, проведеного у 2015 р. болгарським психологом Й. Янкуловою, доцентом Пловдивського університету, що аналізує психологічні особливості відносин студентів переважно денної форми до навчання в академічному середовищі.

Метою дослідження автора було вирішення завдання підвищення якості навчання. Програма дослідження включала дві гіпотези. Перша гіпотеза містила припущення про те, що студенти вважають за краще навчатися в академічному середовищі, в якому вони мають адекватне навчальне навантаження, відповідний соціально-психологічний клімат, ясність щодо перспектив навчання та професійної підготовки у поєднанні із сучасними методами викладання.

Відповідно до другої гіпотези, такі незалежні чинники, як стать, спеціальність, курс навчання, освітній ступінь та рейтинг університету мають статистично значущий вплив на ставлення до навчання. Проведене шестифакторне дослідження ставлення до академічного середовища студентів у кількості 663 осіб у віці 18–46 років, чоловіків та жінок, які навчаються на бакалаврських програмах та у магістратурі кількох держуніверситетів: Шуменського університету, Національної спортивної академії, Софійського університету, Технічного університету, Національного університету, Університету архітектури, будівництва та геодезії з різних спеціальностей (інженерних, педагогічних та економічних) дозволило визначити ступінь відповідності прийнятих гіпотез реальній ситуації у вищій освіті.

Представимо результати, отримані Й. Янкуловою: припущення, сформульоване у першій гіпотезі, підтверджується лише частково; емпіричний аналіз другої гіпотези щодо впливу незалежних факторів на окремі компоненти ставлення до навчання в академічному середовищі повністю підтверджується. Використовуємо це психологічне дослідження як орієнтир у нашому аналізі, але тільки у сфері ДН. Попередньо зробимо застереження, що дослідницькі можливості роботи обмежені відносною закритістю інформації, оскільки управлінський блок вузу не покладав на нас завдання аналізу якості освіти.

У зв'язку з цим буде проаналізовано лише доступну інформацію та використано особисті практичні спостереження, що підвищує ступінь суб'єктивності відповідних висновків аналізу, але при цьому зовсім не означає,

що зроблені висновки є необ'єктивними.

Загальні показники навчання студентів вишів вказують на тенденцію, що денна форма навчання дедалі більше втрачає свою поширеність. Вчитися на денному відділенні важче і відповідальніше, пред'являються вищі вимоги, витрачається більше часу (незалежно від курсу), тому обирають заочне та ДН. Фактологія за статевою ознакою студентів показує, що збільшення кількості жінок-студентів у всіх формах навчання свідчить про активізацію жінок, що відбувається в державах із сучасною ліберальною економікою, на тлі інволюційного розвитку інституту сім'ї. Вибір форми навчання студентами здійснюється залежно від їхньої індивідуальної спрямованості щодо якості здобутої освіти, її оцінки та емоційного сприйняття ними навчального процесу. Співбесіди зі студентами з цього питання показали, що денну та заочну форму обирають ті з них, які надають перевагу живому спілкуванню з викладачем та колегами, дискусійному розгляду навчального матеріалу та прагнуть особистісного та професійного вдосконалення.

Саме ця група студентів здійснює зворотний зв'язок з викладачами та вузом і може бути проаналізована за шестифакторною моделлю академічного середовища, в якій їх цікавлять добре структуроване навчальне навантаження, творчий соціально-психологічний клімат, ясність перспективи професійної підготовки у поєднанні із сучасними методами викладання.

Здається, що у цьому проявляється трансформація генези біо-віртуальності (природної) у психовіртуальність студентів у процесі професійного навчання. Кінцевий результат (мета), якого прагнуть студенти всіх форм навчання, — отримання диплома про вищу освіту державного зразка, що дає право та можливість професійної реалізації як у країні, так і в європейському економічному просторі.

На цьому фоні звернемося до аналізу психологічної моделі поведінки студентів ДН. Формальна модель ДН, що розглядається в нашому випадку, змішана: поєднання традиційного (частково аудиторного) та віртуального навчання за допомогою електронної платформи. Це так звана інституційно-центрована модель ДН. Позааудиторний зв'язок між викладачем та учням здійснюється за допомогою комп'ютерної навчальної платформи. Елементами електронної платформи є: профіль викладання (найменування навчальної дисципліни); анкета для студентів про задоволеність викладачем та навчальною дисципліною; анотація та конспект навчальної дисципліни зі списком

літератури, що рекомендується; засоби електронної комунікації з викладачем; семестровий графік аудиторних занять та онлайн-консультацій; форум курсу; критерії оцінки роботи студентів протягом семестру та під час екзаменаційної сесії; завдання для самостійних робіт та вимоги до їх виконання; файл «тестування» (поточні та екзаменаційні); підручник з дисципліни у звичайній формі або електронний; додаткові матеріали (публікації, нормативні акти та ін.).

Технічні можливості платформи надають за бажання широкі можливості для обох сторін — учасників процесу. Аналіз першого етапу навчання - аудиторні консультації (загалом 6 академічних годин: три рази по 2 години на семестр). Практика показує, що аудиторні заняття студентами або взагалі не відвідуються, або відвідуються дуже рідко та малою їх кількістю. Передбачуваною причиною невідвідування занять в аудиторії є необхідність попередньої підготовки до зустрічі з викладачем, тому що в даному випадку лекції студентами не читаються (лекції взагалі приймаються елементом навчання, що «віджив», за наявності «скинутої в купу» сучасної інформації в Інтернеті), а лише відвідуються консультації (де роз'яснюються питання, які незрозумілі учню при ознайомленні з навчальними матеріалами). Для цього потрібно перегорнути підручник або інший опублікований матеріал і поставити запитання. Часу чи бажання гортати навчальну літературу немає, і питань не виникає.

Іншими словами, необхідність попередньої підготовки до зустрічі з викладачем налаштовує студентів на ухвалення рішення про те, щоб взагалі не відвідувати аудиторні заняття: з одного боку, можливо, через традиційний страх, що їхня неготовність ставити питання сприйметься викладачем негативно і вплине на майбутню оцінку, з іншого боку, під впливом «адміністративної установки» ще за подання ними документів, згідно з якою основною перевагою ДН є можливість взагалі не відвідувати заняття та бути майже повністю незалежними від викладача. Відвідування аудиторних занять реалізується лише в окремих випадках, коли студент сам усвідомлює, що він нічого не розуміє з навчальних матеріалів з предмета (наприклад, інформатика, математика із загального блоку дисциплін або зі спеціальних дисциплін, наприклад, статистики та ін.) або чув від колег, що отримання задовільної оцінки буде нелегкою справою через складність завдань.

Таким чином, на даному етапі поведінка студентів ДН може бути охарактеризовано:

відсутністю «первинного пізнавального інтересу» до навчальної дисципліни, який подолав би традиційне ставлення до викладача як його «противника» («психологія двієчника»);

необ'єктивною оцінкою власних розумових можливостей, що базується на невеликому запасі загальної культури;

сучасним споживчим ставленням до освіти як до комерційної послуги, закріпленим законодавчо на національному рівні, та ін.

Усе це психологічно ставить цю групу студентів на позицію «покупця товару — диплома».

У зв'язку з цим факторний аналіз академічного середовища ДН реально неможливий, оскільки анкета «про задоволеність студентом навчальною дисципліною та викладачем», в якій відображені всі структурні елементи процесу навчання в академічному середовищі, згадані вище, принципово їм не заповнюється через його поверхове знання навчальної дисципліни та небажання вступати у прямий контакт з викладачем. Студент, самостійно визначаючи «потрібні/непотрібні» з його непрофесійної точки зору навчальні дисципліни, руйнує всю ідеологію побудови навчального стандарту, що веде до погіршення якості та неконкурентності його освіти. При цьому він отримує диплом із зазначенням у Додатку всіх навчальних дисциплін, які вважаються ним освоєними.

Отже, аудиторні консультації як елемент навчання здебільшого від початку присутній формально, підтверджуючи лише обрану вузом змішану модель ДН. Другий елемент ДН - електронний підручник або підручник у простій електронній формі та його засвоюваність тим, хто навчається. Тенденція, показана вище, знаходить своє продовження у другому елементі ДН. Психологи давно займаються проблемою — як читається людиною текст на електронному та паперовому носії та який пізнавальний ефект від читання в обох випадках (Велчева В.).

На думку дослідника в галузі цифрового читання Джулії Койро з університету Род-Айленда, перемикання з паперу на екран і назад є лише частиною вирішення проблеми акцентування уваги читача. Її дослідження старшокласників та студентів показує, що читання онлайн вимагає більшої уваги, ніж читання з паперового носія. Кожна дія, яку вживає студент у режимі онлайн, дає йому безліч варіантів, які вимагають вражаючої кількості саморегуляції, щоб зрозуміти інформацію, яка потрібна (Корбі Х.). На думку

аналітика Цимінг Лу з Державного Університету штату Сан-Хосе, типовим для читацької поведінки з цифрового пристрою є читання "по діагоналі", ніж поглиблене читання (Корбі Х.). Деніел Т. Віллінгем сформулював точку зору, яка може бути застосована і до студентів, а не тільки до школярів: сутність полягає не в тому, що діти не можуть утримувати свою увагу, а в тому, що вони не зацікавлені в цьому. Це відбувається тому, вважає автор, що з дитинства їх не навчили принципу: необхідно докласти певних зусиль, щоб отримати цінне та необхідне для себе (Корбі Х.).

Продовжуючи цю аналогію, слід зазначити, що багато студентів-бакалаврів ДН з низки навчальних дисциплін взагалі не мають інтересу до читання електронних підручників, вони їм бачаться нудною інформацією. За відсутності контакту з викладачем, який міг би «заснувати» інтерес до навчальної дисципліни своєю ідеологією і викладацькими здібностями, необхідні професійної реалізації знання залишаються поза навчальним полем і порушують системність навчання.

Більш того, відучившись перший семестр, дізнавшись технологію «отримання оцінок» без зайвих зусиль, сидячи вдома перед комп'ютером, в умовах відсутності контролю з боку викладача, з електронним підручником на екрані монітора та відповідаючи на запитання тестів «з однією правильною відповіддю», зазначеною в підручнику, студенти повністю втрачають інтерес до докладання зусиль для розуміння матеріалу, що вивчається.

Особливо незадовільні справи з фундаментальними обов'язковими навчальними дисциплінами перших років навчання, контент яких містить понятійний апарат, і студент повинен їх зрозуміти і знати, щоб рухатися далі. Прогалини у знаннях студентів у цій сфері виявляються при підготовці письмових завдань (курсівих проектів, кейсів та завдань), які значно складніші за своєю структурою, ніж тести, та перевіряються викладачем, на відміну від тестів, що перевіряються автоматично.

Отже, ми підійшли до третього елементу ДН – розробка та написання письмових завдань. Розробка та написання письмових завдань є третім важливим елементом ДН. На цьому етапі передбачається, що викладач відіграє більш активну роль, але при оцінці підготовленого студентом завдання. Отримані завдання розробляються студентами та пересилаються на електронну платформу в межах певного періоду часу через окремий лінк із включеною програмою «Плагіат», а також автоматично сформованою адміністратором системи типової

оцінки, що містить формалізовану характеристику роботи, для оцінки викладачем.

Незважаючи на те, що викладачі публікують на платформі вимоги до структури та оформлення письмової роботи, найчастіше студенти взагалі не звертають на них уваги. Внаслідок чого перевіряються «розмальовані у різні кольори» (від 50% до 90%) відправлені файли студентських робіт, часто грубо переписані або абсолютно не літературно скопійовані з текстів сайтів Інтернету. Типова рецензія з деяких навчальних предметів не створює можливості для викладача до неї вписатися, залишається єдина можливість для викладача — підготувати ще одну звичну рецензію, яка найчастіше розходиться із змістом типової.

Однак і написання викладачем негативної рецензії відповідно до ідеології електронної системи реально не створює необхідного ефекту, оскільки, згідно з принципами оцінки робіт, важлива участь студентів, а не результат: негативна бальна оцінка визнається позитивною оцінкою і дозволяє студенту продовжувати процес навчання з предмета. Отримана негативна бальна оцінка впливає лише на середньоарифметичну фінальну оцінку, оскільки оцінка складається з кількох бальних компонентів: оцінки за два поточні тести, письмове завдання та фінальний екзамен. З погляду психології студенту надається апріорі запрограмована система «витягування» його на наступний освітній рівень.

Подібна система веде лише до посилення його споживчої поведінки та підвищення її «статусної значущості» для академічного співтовариства, але зовсім не до покращення якості його освіти у ДН. Що стосується ще одного елемента платформи ДН - онлайн-консультацій, вони зводяться найчастіше до отримання інформації від викладача, якщо ним проводиться розподіл письмових завдань. Інші, крім перерахованих вище, форми роботи зі студентами не практикуються. Не проводяться семінари та вебінари, відеоконференції, не практикуються інші інноваційні форми навчання.

Таким чином, індиферентне, суто економічне ставлення студентів ДН до своєї професійної освіти та підігнана до них система організації освітньої діяльності з боку адміністративного керуючого блоку вишу обумовлюються соціально-економічним розвитком сучасного суспільства та його потребами, фінансовим забезпеченням останніх. Таке навчання є «достатнім» для реалізації людського потенціалу лише як звичайні виконавці, але не творці національної

економіки та господарства.

Тим самим громадянське суспільство країни «закриває» своє майбутнє, залишаючись периферією європейського та світового економічного простору.

2.3. Психологічні аспекти поведінки викладачів, зайнятих у дистанційному навчанні

Основною ідеальною метою викладачів вишу є передача знань та професійне навчання студентів. Викладацький склад вузу, який відповідає всім нормативно-правовим та професійним вимогам участі у процесі навчання у сфері вищої освіти (науково-дослідними, практичними, педагогічними якостями, професійною компетентністю та ін.) в умовах сучасного соціально-економічного розвитку та стану ринку праці, реалізує конформістський тип поведінки незалежно від віку, статі, здатності до самостійності при прийнятті рішення, культурного рівня та ін.: пасивне та зовні некритичне прийняття встановлюваних керівництвом вишу правил при організації навчального процесу.

Під конформізмом ми розуміємо пасивну згоду з поглядами та думками, які існують у вищому навчальному закладі (Озерова О.). Поведінка більшості викладачів, що характеризується страхом втрати роботи та джерела доходів, визначається впливом ззовні, тобто формується під впливом керівної управлінської групи. У нашому випадку доречно використовувати дефініцію про прояв зовнішньої залежності в їх поведінці, яка визначається меркантильними міркуваннями.

При цьому більшість викладачів зберігає внутрішнє неприйняття запропонованої їм поведінки, залишаючи внутрішньо у себе право бути тим, ким є насправді: освіченими, інтелегентними, компетентними і творчими людьми. Прояв внутрішнього психологічного стану низки викладачів — залишатися вченими та небайдужими викладачами — спостерігається при їхній безпосередній роботі зі студентами всіх форм навчання, включаючи ДН (наприклад, за компетентного керівництва дипломними роботами та магістерськими дисертаціями).

Однак в умовах «дистанційки» викладач позбавлений своєї унікальності у передачі студентам ідеології свого предмета, інтелектуальної активності, можливості психологічної, візуальної та комунікативної оцінки студента, його

здібностей та підготовленості до сприйняття структурованого ним навчального матеріалу, об'єктивного аналізу своєї присутності у навчальному процесі. Викладачі ДН розглядаються студентами лише на рівні «обслуговуючого персоналу» нарівні з технічною адміністрацією.

Психологічний стан старшого покоління викладачів відбивається і стани їх молодих колег. На цьому фоні постає проблема принципової демотивації молодих людей у сфері викладання. Природним шляхом у них виникають думки про можливість зайнятися якоюсь практичною працею у своїй галузі, яка молодим викладачам принесе більше задоволення, свободу дій та фінансовий дохід. У зв'язку з цим постає проблема відходу молодих перспективних наукових кадрів з освітньої сфери вузу та науки. Даною проблемою зараз формально займається лише відповідне міністерство, не порушуючи так званої «академічної автономії». Керівництво вишу з метою збереження свого керуючого корпусу та фінансового ресурсу поповнює навчально-науковий простір не завжди компетентними молодими кадрами, не замислюючись про завтрашній день науки, освіти, економіки та соціуму. У цьому контексті порушується принцип правонаступництва, і це вже серйозна соціально-економічна проблема системи освіти, науки та суспільства загалом.

2.4. Фінансова поведінка блоку управління вищого навчального закладу

Історія розвитку ДН вишів налічує понад 30 років і пройшла різні свої періоди: від безперечно конструктивних до сучасних неефективних. Перше десятиліття можна характеризувати як еволюційно-продуктивне, оскільки основні характеристики обраної змішаної (очної та заочної) моделі навчання керівництво вишу прагнуло дотримуватися, незважаючи на те, що тоді ще не було електронної освітньої платформи у повному обсязі. Для аудиторних занять зі студентами відводилося 18 академічних годин із кожної фундаментальної навчальної дисципліни.

Аудиторні заняття були обов'язковими для студентів і дуже ефективно використовувалися викладачами в теоретичному та практичному плані. Форма була новою для абітурієнтів та привертала увагу своїми зовнішніми перевагами у витратах їхнього часу, який приділявся заняттям, порівняно з денною та заочною формами. Наступні п'ять років ДН удосконалилося з активним

включенням елементів сучасних електронних та інформаційних технологій, було використано програмні продукти та створено відповідну навчальну платформу, що дозволяє здійснювати навчання дистанційно. Прийом студентів на ДН збільшився і дійшов до рекордних показників, але за тієї ж кількості викладацького складу.

У фінансовому плані для вузу ця тенденція була вигідною. Кошти використовувалися для поліпшення його матеріально-технічної бази, створення нових професійних напрямів, участі в національних проектах та ін. В останні роки час аудиторних занять ДН скоротився до декількох академічних годин, відвідування їх студентами стало необов'язковим через кризу у сфері набору студентів. На сайті вишу у профілі студентів та викладачів записано: «дистанційне навчання є сучасною освітньою технологією, завдяки якій процес навчання є гнучким — без обов'язкового та постійного відвідування аудиторних лекцій. Це навчання, при якому студенти знаходяться в іншому місці, відмінному від викладача, спілкуючись один з одним через комп'ютер чи інші засоби зв'язку. Ця форма дозволяє гнучко розподіляти час завдяки високому ступеню незалежності викладача. Дистанційне навчання надає унікальну можливість здобути високоякісну освіту без відвідування навчального закладу. Його основними перевагами є можливість навчатися з будь-якої точки світу, у зручний для всіх час, у комфорті та затишку власного будинку». У цьому визначенні викладача викинуто «на звалище історії». У комерційному відношенні між вузом (продавцем) та студентом (покупцем послуги) економічно викидається «посередник»-викладач.

У цьому простежується вся фінансова концепція та спрямованість керуючого блоку щодо освітньої політики вищого навчального закладу. Вищий навчальний заклад діє як торговець на ринку освітніх послуг, що ще ніколи не відбувалося в цивілізованому світі. Сучасна викривлена ідеологія системи освіти, побудована на маркетингових технологіях товарного ринку, загалом потребує «переформатування», повернення освіти до «Храму науки і знань», навчання в ньому тих, хто несе в собі біопсиховіртуальність творчості.

Висновки

За підсумками проведеного аналізу може бути зроблено кілька висновків.

Перший: різні групи учасників процесу ДН показують поведінку, що відповідає досягненню їх короткочасних цілей, які переважно не збігаються, тобто кожен суб'єкт прагне своєї мети: студент — отримання диплома, викладач — зарплати, керівництво вузу — фінансового результату, але не досягнення загального результату - якісної та соціально ефективної освіти.

Другий: економічна поведінка суб'єктів-учасників процесу має свої причини, які кореняться насамперед у соціально-економічній системі сучасного розвитку країни та ведуть до дисбалансу регулювання якості процесу дистанційного навчання.

Третій: кожній групі властиві свої психологічні особливості поведінки, які визначаються їх соціально-економічним статусом, професійною, загальною культурою та ін.

Четвертий: фінансова доктрина керуючого блоку вищого навчального закладу — отримання грошей — веде до неефективності самого вищого навчального закладу, оскільки рано чи пізно перспективні студенти, які прагнуть отримати реальну конкурентну вищу освіту, перестануть звертатися до його послуг.

П'ятий: фактичний стан ДН у вузі є показником зниження ступеня контролю та певного непрофесіоналізму з боку формально діючих акредитаційних комісій.

Шостий: настав час державі системно вирішувати практичні питання середньої та вищої освіти. Чи потрібні такі вищі навчальні заклади з такими формами навчання взагалі, незалежно від статусу їхньої власності (приватної чи державної), чи потрібна масовість вищої неосвіченості з дипломами державного зразка для виконання некваліфікованих робіт на сьогоднішньому ринку праці всередині країни та в європейському економічному просторі?

Відповідаючи на ці питання, необхідно пам'ятати, що Україна протягом усієї своєї складної історії відрізнялася від інших європейських народів та держав прагненням дати своїм молодим поколінням гарну освіту, на цьому трималася її державність.